

YENİ DİNİ HƏRƏKATLARA YÖNƏLMƏ SƏBƏBLƏRİ VƏ ONLARIN TƏRƏFDAR TOPLAMA METODLARI

Vüsalə MƏMMƏDOVA,

Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunun magistrantı,
vusale.memmedova780@gmail.com

Xülasə. Müəyyən bir ideologiya və xarizmatik lider ətrafında formalaşan yeni dini hərəkətlər ortaya çıxdıqları dövrdən etibarən bir çox elmlərin tədqiqat mövzusu olmuşdur. Xüsusilə, din sosiologiyasının maraq dairəsində olan yeni dini hərəkətlər olduqca fərqli və mürəkkəb bir quruluşa malikdir. 1970-ci illərdən günümüzdə qədər bu hərəkətlərin fərqli cəhətlərinə yönəlmiş müxtəlif elmi araşdırmalar həyata keçirilmişdir. Fərdlərin bu dini qruplara yönəlmə səbəbləri, qrup liderlərinin öz ətrafına tərəfdar toplamaq üçün hansı metodlardan istifadə etməsi tədqiqatçıları daha çox maraqlandıran mövzulardan olmuşdur. Müxtəlif yaş kateqoriyalarından insanları, xüsusilə gəncləri özünə cəlb edən bu qruplar həm ortaq, həm də fərqli xüsusiyyətlərə sahibdir. Bu məqalədə yeni dini hərəkətlərin yaranması tarixi və meydana çıxma səbəbləri haqqında qısa məlumat verilmiş və bu hərəkətlərin əksəriyyətinin istifadə etdikləri üzv toplama metodları qeyd olunmuşdur. Həmçinin sözügedən hərəkətlərə yönəlmənin bəzi səbəbləri də məqalədə öz əksini tapmışdır.

AÇAR SÖZLƏR: yeni dini hərəkətlər, din, inanc, xarizmatik lider, metod.

Вюсала Мамедова

ПРИЧИНЫ ПЕРЕХОДА В НОВЫЕ РЕЛИГИОЗНЫЕ ДВИЖЕНИЯ И ИХ МЕТОДЫ СБОРА СТОРОННИКОВ

Резюме. Новые религиозные движения, сформировавшиеся вокруг определенной идеологии и харизматического лидера, с момента своего возникновения были предметом исследования многих наук. Новые религиозные движения, представляющие особую область интересов социологии религии, имеют весьма разнообразную и сложную структуру. С 1970-х годов и по сей день проводились различные научные исследования, посвященные различным аспектам этих движений. Ориентация отдельных лиц на эти религиозные группы, методы, используемые лидерами групп для сбора вокруг себя сторонников, представляют больший интерес для исследователей. Эти группы, привлекающие людей разных возрастов, особенно молодежь, имеют как общие, так и различные характеристики. В данной статье были даны краткие сведения об истории и причинах возникновения новых религиозных движений, а также упомянуты методы набора

членов, используемые большинством этих движений. Также в статье отражены некоторые причины сосредоточения внимания на упомянутых движениях.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: новые религиозные движения, религия, вера, харизматический лидер, метод.

Vusala Mammadova

REASONS FOR JOINING NEW RELIGIOUS MOVEMENTS AND THEIR METHODS OF GATHERING SUPPORTERS

Abstract. *New religious movements formed around a certain ideology and charismatic leader have been the subject of research of many sciences since their emergence. New religious movements, which are a particular area of interest for the sociology of religion, have a very different and complex structure. From the 1970s to the present day, various scientific studies focused on the different aspects of these movements have been carried out. The orientation of individuals to these religious groups, what methods the group leaders use to gather supporters around them have been topics of greater interest to researchers. These groups, which attract people of different age groups, especially young people have both common and different characteristics. In this article, brief information about the history and reasons for the emergence of new religious movements was given, and member gathering methods used by most of these movements were mentioned. Also, some reasons for focusing on the mentioned movements are reflected in the article.*

KEYWORDS: *new religious movements, religion, faith, charismatic leader, method.*

Giriş

Yeni dini hərəkatlar dedikdə, əsasən, XX əsrin ikinci yarısından etibarən ortaya çıxaraq din sahəsində ənənəvi anlayışlara meydan oxuyan və alternativ bir həyat tərzini təklif edən dini, mənəvi və fəlsəfi qruplar nəzərdə tutulur. Belə qruplaşmaların ortaya çıxmasında modernizm, sekulyarlaşma, subyektivizm, fərdiyyətçilik, qloballaşma, xüsusilə cəmiyyətdə sürətli və böyük dəyişikliklər kimi faktorların təsiri vardır. Bu qruplaşmalar “yeni” adlandırılırsalar da, əksəriyyəti əslində ənənəvi dinlərdən çıxmış və həmin dinlərdən təsirlənmişlər. Xarizmatik lider və müəyyən bir ideologiya ətrafında toplanma xüsusiyyətlərinə sahib olan bu hərəkatlar tarix sahəsinə çıxmağa başladıkları ilk andan etibarən mənimsədikləri qeyri-adi inanc və rituallar, üzv qazanmaq üçün istifadə etdikləri müxtəlif metodlarla yeni həyat tərzini qurmağı hədəfləmiş və fəaliyyətləri ilə ənənəvi dinlərə qarşı çıxaraq onların yerini tutmağa çalışmışlar.

Dini qruplaşmalar bir çox elmlərin, xüsusilə din sosiologiyasının maraqlandığı və araşdırdığı mövzulardan birini təşkil edir. Hər inanc müəyyən bir cəmiyyətdə yaranır. Dini qruplaşmalar ibtidai qruplaşmalardan hesab edilir. İlk dini qruplar kimi, sonrakı dövrlərdə yaranan dini qruplaşmalar da din sosiologiyasının tədqiqat mövzusu olmuşdur. Bunun əsas səbəblərindən biri din sahəsində meydana gələn dəyişiklik və fərqliliyin cəmiyyətin mədəni həyatına da güclü təsirinin olması ilə bağlıdır. Belə ki,

dinin sosial inteqrasiya və birləşdirmə funksiyasını yerinə yetirməsi bütün din sosioloqları tərəfindən vurğulanmışdır. Din ortaq inanc, ayin və mərasimlər vasitəsilə insanları dini birlik və qruplarda birləşdirir. Müştərək dünyagörüşü və eyni hədəflər insanların cəmiyyət halında yaşamasını mümkün edir [1, s.93]. Buna baxmayaraq, dinin inteqrasiyaedici funksiyası nisbi xarakter daşıyır. Din müştərək inancları bölüşən insanları birləşdirdiyi kimi, fərqli inanclara malik olanlara və ya inancsızlara qarşı mənfi münasibət yaranmasına, hətta zorakılığa da səbəb ola bilər [1, s.93].

Yeni dini hərəkatların və ya yeni dindarlıq formalarının ortaya çıxması, inkişaf etməsi, tərəfdar toplaması, həmçinin mövcud dini quruluşun mənsuqlarının getdikcə azalması, fərqli bir dinə formaya bürünməsi, yaxud tamamilə dağılıb yox olmasında həmin cəmiyyətdəki şərtlərin birbaşa təsiri şübhəsizdir. Dinin əleyhinə olan bu vəziyyət insanların yenidən dinə yönəlməsinə səbəb olmuş və bu mərhələdə bir çox yeni dini cərəyanlar yaranmışdır. Başqa bir ifadə ilə desək, din bu prosesdə əsaslı dəyişikliyə məruz qalarkən yeni din formalarının yaranmasına əlverişli zəmin yaratmışdır.

Sürətli sənayeləşmə, şəhərləşmə, nüfuz artımının gətirdiyi həyat tərzi, işsizlik, yoxsulluq, sosial-mədəni dəyişiklik və başqa faktorlar insanlarda qorxu, narahatlıq və inamsızlığa səbəb olmuşdur. Belə bir vəziyyət fərdləri, əsasən, özlərini daha təhlükəsiz hiss edə biləcəyi dini qruplaşmalara yönəlmişdir. Ənənəvi dini inanclar zəiflədikcə fərdlər yeniliyə meyl etmiş, cəmiyyətdə yaranmış inanc boşluğunu doldurmaq üçün yeni dini cərəyanların meydana gəlməsinə sanki münasib mühit yaratmışlar. Dini duyğu və düşüncələrdən uzaqlaşan insanın zamanla yeni dini axtarışa meyl etməsi sosial bir faktır. Bu səbəbdən XX əsrin ikinci yarısını “dini oyanış” dövrü adlandırmaq mümkündür [2, s.408]. Dinin cəmiyyətdə sosial funksiyası azalsa da, fərdi təsirinə gücü azalmamış, yeni formaya bürünmüşdür. Cəmiyyətdə özlərini yalnız və boşluqda hiss edən fərdlər dini qruplaşmalara yönəlməklə həm yaranmış mənəvi boşluğu doldura, həm də psixoloji dəstək qazana biləcəkdilər. Bu da onlarda özünəinam hissənin yüksəlməsinə səbəb olacaqdı. Təbii ki, yeni dini hərəkatlara qoşulan fərdlərin bu qruplara eyni düşüncələrlə yönəlməsinə söyləmək doğru deyil. Yeni dini hərəkatların yaranmasına səbəb olan faktorların müxtəlifliyi kimi, bu qruplaşmalara yönələn fərdlərin də fərqli səbəbləri vardır.

1. Yeni dini hərəkatlara yönəlmənin səbəbləri

Yeni dini hərəkatlar, əsasən, Qərbi Avropa, xüsusilə Cənubi Amerika cəmiyyətlərində meydana çıxmış və sürətlə yayılmışdır. Sözü gedən hərəkatların məhz bu cəmiyyətlərdə asanlıqla yaranması təsadüfi deyildir. Çünki bu cəmiyyətlər iş, təhsil və ya yaşamaq məqsədilə dünyanın hər yerindən köç edən insanların birlikdə yaşadığı bir mühit olmuşdur. O cümlədən modernləşmə prosesi ilə yanaşı, sürətli şəhərləşmə, ailə cəmiyyətinin zəifləməsi, fərdiyyətçiliyin önə çıxması yeni dini hərəkatların yaranmasına zəmin hazırlamışdır.

Dinlərin ana gövdəsindən ayrılan və onlarla bir sıra bənzərliklərə sahib olan yeni dini hərəkatlar hər dövrdə və hər mühitdə ortaya çıxmışdır. Lakin daha çox XIX əsrin ortalarından etibarən, əsasən, Qərb dünyasında sürətlə yayılmışdır [2, s.408]. Bu hərəkatlara müxtəlif yaş kateqoriyalarından fərqli cinslərə, təhsil səviyyəsinə, peşəyə sahib insanlar qoşulsalar da, onlar arasında gənclər üstünlük təşkil etmişdir [3, s.183]. Bu səbəbdən bəzi sosioloqlar bu hərəkatları “gənclik hərəkatları” adlandırırlar. Gənclər bu cərəyanlara bir çox səbəblərdən yönəlirlər.

1.1 Məhrumiyyət duyğusu. Yeni dini hərəkətlərin tərəfdar toplanması və inkişafında önəmli rol oynayan faktorlardan biri məhrumiyyətdir. Daha doğrusu, bu hərəkətlər müxtəlif cür məhrumiyyət duyğusu yaşayan insanları cəlb etməkdədir.

Modernləşmə ilə birlikdə cəmiyyətdə dəyərlərin, adət-ənənələrin təsirinin zəifləməsi nəticəsində yaranmış mənəvi boşluq fərdiyyətçiliyi sürətləndirmiş, rasionallaşma və dünyəviləşmə ənənəvi dini dünyagörüşün zəifləməsinə və dini inamların artıq seçim halına gəlməsinə səbəb olmuşdur. Buna görə də modern cəmiyyətlərin bir çoxunda mənəvi böhran vüsət almış və insanlar alternativ mənəviyyət axtarışına yönəlmişlər [1, s.148]. Özünü cəmiyyətdə yalnız hiss edən və nəticədə psixoloji problemlər yaşayan insanlar sözügedən cərəyanlara yönəlməklə bu boşluğu doldurmağa çalışmışlar. Yeni və fərqli həyat tərzini hədəfləyən bu qruplaşmalar öz həyatından narazı, diqqət və sevgidən məhrum insanlar üçün bir çıxış yoluna çevrilmişdir.

1.2. Psixoloji problemlər. Modernləşmə ilə ortaya çıxan yadlaşma, yalnızlıq hissi, məhrumiyyət duyğusu başda din və ailə olmaqla insanların sosial həyatlarının hər sahəsində özünü göstərmişdir. İnsanların bir-biri ilə ünsiyyəti zəifləmişdir. Nəticə etibarilə insanların kütləyə duyduqları ehtiyac hissi onları maddi-mənəvi dəstək ala biləcəkləri ünvan – yeni dini hərəkətlərə yönəlmişdir. Həmçinin, fiziki qüsurları, zərərli vərdişləri səbəbindən cəmiyyət tərəfindən qəbul edilməyən və uzaqlaşdırılan insanlar asanlıqla bu qruplaşmalara qoşulurlar. Bununla da həmin insanlar itirdikləri özünəinam hissini yenidən qazanırlar. Çünki bu hərəkətlər məhrumiyyət duyğusu yaşayan insanların etibarını qazanmaq üçün onlara vəzifələr yükləməyə çalışırlar. Bu da özünü uğursuz, yetərsiz və dəyərsiz hiss edən insanlara bir anda “seçilmiş insan” duyğusunu yaşatmış olur.

Aparılan sosioloji və psixoloji tədqiqatlar da göstərir ki, yeni dini cərəyanlara qoşulan fərdlərin böyük əksəriyyəti maddi-mənəvi ehtiyaclarını təmin etmək üçün çıxış yolu axtarırlar [2, s.408]. Sözügedən qruplaşmalara qoşulan fərdlər, eyni zamanda məhrumiyyət yaşadığı mövzularda psixoloji dəstək də qazanmış olurlar. Bütün bunlara baxmayaraq, sosioloqlar fərdlərin, xüsusilə gənclərin yeni dini hərəkətlərə yönəlməsinin sadəcə psixoloji səbəblərlə əsaslandırılmasına qarşıdırlar. Onu qeyd etmək lazımdır ki, yeni dini hərəkətlərə yönəlməni tədqiqat mövzusu olaraq ələ alan sosioloqların üzərində ittifaq etdikləri ortaq bir səbəb yoxdur. Lakin çoxluq modernləşmənin gətirdiyi dünyəviləşmə və materialist yanaşmaların yeni dini hərəkətlər üçün bir zəmin hazırladığı fikrini təsdiqləməkdədir [2, s.410].

1.3. İnanc boşluğu. Dinə marağı olmayan, ona laqeyd yanaşan insanlarda yaranan inanc boşluğu yeni dini hərəkətlər üçün böyük fürsət hesab etmək olar. Belə ki, dini dəyərlərə etinasız yanaşan, tərəddüd və qərarlılıq içində olan insanları qruplarına cəlb etmək bu cür hərəkətlər üçün daha asandır. Dini bilgi yetərsizliyi də fərdlərin dini qruplara meyli etməsində çox təsirli faktordur. Digər tərəfdən, mövcud dini təcrübələrin yetərsiz olduğunu, kifayət etmədiyini düşünərək dini daha dərin yaşama arzusu kimi səbəblər də insanları asanlıqla dini qruplara yönəltməkdədir.

Texnologiyanın sürətli inkişafı, elmi kəşflərin çoxalması qarşısında ənənəvi dinlərin yetərsiz qalması cəmiyyətdə dinə qarşı mənfi münasibət yaratmış, əxlaqi və dini dəyərlər zədələnərək zəifləmişdir. Bu vəziyyət cəmiyyətləri hər zaman narahat etmişdir, çünki insanlar öz sosial həyatlarını müəyyən dəyər, norma və əxlaqi prinsiplərlə davam etdirirlər.

Qərb cəmiyyətində meydana çıxması ilə bərabər sürətlə yayılan yeni dini hərəkətlər arasında

rəqabətin yaranması bu cərəyanları öz üzvlərinə maliyyə dəstəyinin göstərməsi ilə nəticələnmişdir. Bu da insanları onlara yönəlməyə daha çox cəlb etmişdir [2, s.410].

2. Yeni dini hərəkətlərin tərəfdar toplama metodları

Yeni ortaya çıxan hər düşüncə, hər cərəyan, hər ideologiya şübhə və tərəddüdlə qarşılır. Bu, insanlarda sosial və psixoloji bir haldır. Yeni dini hərəkətlər də ortaya çıxdıqlarında eyni münasibətlə qarşılanmışlar. Bunun fərqlində olan hərəkət liderləri insanlarda şübhə, tərəddüd kimi hissləri yox etmək, onları inandıraraq özlərinə yönəltmək üçün müxtəlif yollar düşünürlər.

Yeni dini hərəkətlərin ən böyük ehtiyacları yeni üzvlər qazanaraq saylarını çoxaltmaqdır. Onların fikrincə, iki hərəkəti bir-birindən fərqləndirən, ayıran əsas cəhət qrup tərkibində üzvlərin sayının çox olmasıdır. Bu səbəblə, hərəkətin təmsilçiləri nə qədər çox çalışsın və yeni tərəfdar qazanmaq üçün səy göstərsə, hərəkət bir o qədər güclənər. Bu baxımdan, yeni dini hərəkətlərin yeni üzvlər əldə etməkdə əsas qayələrindən biri hərəkətin inanc və ideologiyalarını insanlara çatdırması üçün təmsilçilər yetişdirməkdir. Xüsusi olaraq yetişdirilmiş təmsilçilər mənsub olduqları hərəkətin sadəcə ideologiyalarını yaymaqla kifayətlənməyib, eyni zamanda hərəkətə maddi dəstək təmin etmək məqsədilə yardım toplamaq fəaliyyəti də həyata keçirirlər. Bu təmsilçilərin çox yaxşı təhsil almış, təsirli nitqə sahib, səbri, mədəni insanlar olması əsas şərtlərdən hesab edilir.

Yeni dini hərəkətlərin öz qruplarına üzvlərini hansı metodla toplaması, bu üzvlərin qrupun tərkibindən ayrılmamasını necə təmin etməsi mübahisəli mövzulardandır. Bu hərəkətlərin müxtəlifliyi, forma və xüsusiyyətlərinin bir-birindən fərqli olması üzv toplama metodlarını da bir-birindən fərqləndirir. Buna baxmayaraq, bütün dini qruplaşmalar üçün keçərli olan ortaq metodlar mövcuddur. Eyni zamanda, bu da məlumdur ki, yeni dini hərəkətlər üzvlərini, əsasən, başqa dini ənənələrdən qopararaq qazanırlar. Beləliklə, ənənəvi, köklü dinlərlə yeni dini hərəkətlər arasında rəqabət yaranır və ənənəvi din ona qarşı çıxan, onu yetərsiz sayan və yerini tutmağa çalışan bu cərəyanlarla mübarizə apararkən qarşı tərəf tərəfdar sayını çoxaltmaq üçün hər fürsəti dəyərləndirir.

2.1. Missionerlik fəaliyyətləri. Yeni dini hərəkətlərin böyüməsində missionerlik fəaliyyətləri çox böyük rol oynayır. Bu qrupların üzvlərinin hər birinə missionerlik ruhu aşılanır və onlar könüllü olaraq, bu vəzifəni ibadət kimi qəbul edərək onu yerinə yetirməyə çalışırlar.

Texnologiyanın inkişaf etdiyi müasir dövrdə həm missioner təlimləri, həm də üzv qazanma fəaliyyətləri internet vasitəsi ilə də həyata keçirilir. Missionerlik fəaliyyəti, missionerlər yetişdirməsi yeni dini hərəkətlərin öz inancını və ideologiyasını yeni insanlara çatdırmaqda, yeni üzvlər qazanmaqda ən vacib metodudur [4, s.38].

2.2. Sosial əlaqələrdən faydalanmaq. Yeni dini hərəkətlərin üzv sayını artırmaq üçün istifadə etdikləri daha bir önəmli metod sosial əlaqələrdən faydalanmaqdır. Tədqiqatlar göstərir ki, bu hərəkətlərə qoşulan fərdlərin çoxu qrupdakı üzvlərlə yaxın əlaqələri olan şəxslərdir. Bu, qohumluq, yaxud dostluq əlaqələri ola bilər. Hətta öz ailə üzvlərini, qonşularını qruplara cəlb etmək missionerlərin əsas vəzifəsidir. Bu fəaliyyətləri yerinə yetirərkən əvvəlcə şəxsi əlaqələr gücləndirilməli, daha sonra dini mövzulara ehtiyatla toxunulmalıdır. Bu zaman mübahisə etməməli, səbri qarşı tərəfi dinləməli və onlara qarşı hər zaman gülərüzlü, mülayim davranılmalıdır. Bu ünsiyyət getdikcə dostluq əlaqələrini gücləndirəcəkdir.

Yalnız bundan sonra dini mövzular müzakirə mövzusu ola bilər. Beləliklə, onlar qısa müddət sonra yeni üzvlərini qrup toplantılarına dəvət edərək öz missiyalarını uğurla həyata keçirmiş sayılacaqlar.

Təhsil və ya başqa məqsədlə ailəsindən uzaqda yaşayan gənclər bu qruplaşmalara asanlıqla cəlb edilə bilər. Yad insanların əhatəsində ailə həsrəti çəkən və yalnızlaşan gənclər özlərini “alternativ ailə birlikləri” adlandıran yeni dini hərəkatlara bağlanaraq mənəvi dəstək ehtiyacını qarşılayırlar.

Sosial əlaqələrin yeni dini hərəkatlara həm üzv qazandırmaqda, həm də üzvlərin qrupa bağlılıqlarını təmin etməkdə rolu və təsiri çox böyükdür. Bu səbəbdən yeni dini hərəkatların tərəfdarları hər zaman həm qrup daxilində, həm də ətraflarında olan insanlarla sosial əlaqələrini gücləndirməyə çalışırlar. Xüsusilə, öz sosial çevrəsində təsirli əlaqələr qura bilməyən və bunun əskikliyinə hiss edən insanlar üçün yeni dini hərəkatların bu xüsusiyyəti cəlbedici gəlir [4, s.12].

2.3. Xarizmatik lider. Yeni dini hərəkatlar, əsasən, xarizmatik lider(lər) tərəfindən qurulur. Lider(lər) hərəkatın mərkəzində olan, Tanrı tərəfindən “seçilmiş insan” olduğunu iddia edən, ətrafına güclü təsiretmə xüsusiyyətinə malik şəxs(lər)dir. Onun ətrafında qrupu idarə edən yaxın və nisbətən uzaq köməkçiləri toplanır. Bu şəxslər də liderlik xüsusiyyətləri daşıyır və onların qrup daxilində önəmli fəaliyyətləri vardır. Qrupun idarə olunması və qrupdaxili əlaqələr müəyyən qaydalara bağlıdır və bu qaydalara, həmçinin maliyyə məsələlərinə liderin yaxın ətrafı nəzarət edir.

Xarizmatik liderin adından yararlanmaq yeni dini hərəkatların hər biri üçün xarakterikdir. Bu, missionerlik fəaliyyətlərinin uğurlu olmasında önəmli faktorlardandır. Bu hərəkatın üzvləri qrupun liderinə qeyri-adi xüsusiyyətlər yükləyir və onun mövqeyini hər kəsdən fərqləndirirlər. Bu xüsusiyyətlər insanları qruplara cəlb etmək üçün bir vasitə kimi istifadə edilir. Müəyyən vaxtlarda qrup daxilində keçirilən toplantılar da liderlər tərəfindən təşkil olunur. Üzvlərinin onların ideologiyaları ətrafında birləşməsi üçün əllərindən gələni edən liderlər onlardan özlərinə tam bir səmimiyyətlə bağlanmalarını, hərəkata dair heç bir şübhə və tərəddüdə düşməmələrini gözləyirlər. Nəticədə qrup üzvləri və liderlər arasında qurulan psixoloji əlaqənin dərinliyi və təslimiyyət fanatizmə səbəb olur, bu isə öz növbəsində müxalif qüvvələrə qarşı düşmənçilik hisslərinin şiddətlənməsinə gətirib çıxarır. “Tanrının səsi” və ya “vəhy almış bir peyğəmbər kimi” gördükləri liderə ibadət edəcək qədər hədsiz sevgi və bağlılıq duyan üzvlərin qrupdan ayrılması qeyri-mümkün olur. Yeni dini hərəkatlarda liderin şəxsiyyətinə bağlılıq yaşayan qrup üzvlərinin özlərini təhlükəyə atacaq, doğmalarına zərər verəcək fəaliyyətlərə qoşulduqları məlumdur [5, s.140].

2.4. Beyinyuma. “Beynin yuyulması” ifadəsi düşüncənin idarə olunması, köklü surətdə dəyişdirilməsi və ya məcburi olaraq başqa ideologiyaya inandırmaq mənalərini daşıyır. Bu proseslə şəxsin və ya kütlənin düşüncələri, etiqadları və davranışları öz istəklərindən asılı olmayaraq əsaslı surətdə dəyişdirilir. Nəticədə onlar digərlərinin istəklərini həyata keçirməkdə alət rolunu oynayırlar. Beyin ona verilən məlumatlarla düşünür, bu səbəbdən qrup üzvləri üçün öz etiqadlarına aid ədəbiyyatların oxunmasını təşkil etmək, hərəkatın ideologiyalarına zidd olan müaliələrə qadağa qoymaq yeni dini hərəkatların xüsusiyyətidir. Xüsusilə yeni qoşulan üzvlərə uzunmüddətli psixoloji təlqinlər və qrup lehinə informasiyalar aşılır. Bunun nəticəsində qrupun qərarlarının və tutduğu yolun doğru olmasına heç bir tərəddüd etmədən fərdin iradəsi rəhbərin iradəsinə tabe edilir.

Qrup rəhbərlərini ilahiləşdirmə və onlara peyğəmbərlərə xas xüsusiyyətləri nisbət etmə halları

bütün yeni dini hərəkatların ortaq cəhətidir. Tərəfdarlarında liderin onları qurtuluşa aparacaq mənəvi bir gücə sahib olduğu inancı mövcuddur [3, s.182]. Beləliklə, liderini müqəddəs bilən şəxs öz ağılı ilə gəldiyi nəticəyə deyil, onun dediklərinə etimad edir, liderə qarşı yönəlmiş hər hansı bir mənfi reaksiyanı və tənqidi özünə qarşı qəbul edir.

Nəticə

Milyonlarla insanın ölümü ilə nəticələnən İkinci Dünya müharibəsindən sonra Xristianlığın əxlaqi dəyərlərinin cəmiyyətə sülh və hüsur gətirməyəcəyinə dair fikirlər geniş yayılmışdı. Qərbdə meydana gələn texnoloji inkişaf və liberal dəyərlərin dünyanın hər tərəfinə yayılması Qərb cəmiyyətlərində ənənəvi dinlərə qarşı etinasızlığın artmasına səbəb oldu.

Bütün dünyada baş verən sürətli və köklü dəyişikliyin gətirdiyi rifah bir müddət sonra mənəvi boşluğun yaranmasına səbəb oldu və cəmiyyətdə yeni bir mənəvi axtarışı təzahür etdi. Mövcud ənənəvi dinin sürətli dəyişikliklər nəticəsində zəifləməsi, bir çox dəyərlərin zədələnməsi cəmiyyətdə narazılığa səbəb oldu, bu da ictimai-siyasi hadisələrin axarına öz təsirini göstərdi.

Psixoloji problemlərlə, cəmiyyətdə laqeydlilik və diqqətsizliklə üzləşən, təzyiqlərə məruz qalan insanlar, xüsusilə də psixoloji cəhətdən hələ tam formalaşmamış gənclər getdikcə özünə qapanmış, cəmiyyətə yadlaşmışlar. Bu yadlaşma onlarda mənəvi yoxsulluq doğurmuş, empatiya duyğusunu məhv etmiş və natamamlıq kompleksi yaratmışdır.

Sosial ədalətsizlik də dini cərəyanların inkişafı üçün münbit şərait yaratmaqdadır. Həmçinin işsizlik və yoxsulluq yeni dini hərəkatların təbliğatına mənfi cəhətdən öz qatqısını əlavə etmişdir. Belə ki, onlar formalaşmamış, həyat təcrübəsi və dini bilikləri az olan, emosional, sosial statusdan narazı qalan bəzi gəncləri, mövcud sosial problemlərə qarşı dini etiraz aləti kimi istifadə etmişlər.

Bir çox elm sahəsinin tədqiqat mövzusu olan yeni dini hərəkatlar qlobal bir hadisə olaraq, XX əsrin ikinci yarısı Qərb cəmiyyətində meydana gəlmiş, sürətlə yayılmış və milyonlarla insanı özünə cəlb etmişdir. Yeni bir həyat, mənəvi dünya vəd edən, özlərini “alternativ ailə birlikləri” adlandıran yeni dini hərəkatları dini-mənəvi duyğuları yeni formada ifadə edən dini qruplar adlandırmaq mümkündür.

Sürətli dəyişiklik nəticəsində dini duyğu və düşüncələrdən uzaqlaşan insanın mövcud ənənəvi dinin modern dünyaya xitab etmədiyini düşünərək yeni bir din axtarışında olması sosial bir faktdır. Elm adamlarının tədqiqatlarının nəticələrinə görə, bu müddətdə din cəmiyyətdən uzaqlaşsa da, fərdiləşərək yeni və dəyişmiş bir formaya bürünmüşdür.

Yeni dini hərəkatların cəmiyyətə təsirlərinə nəzər saldıqda, sekulyarlaşmanın yayıldığı modern dünyada insanların dinlə əlaqəsinin və dinə olan marağının başqa formada təzahürünü görmək mümkündür. Alimlərin gözlədikləri kimi din ortadan qalxmamış, modern dünya dini tamamilə rədd etməmişdir. Dini inancın hələ də güclü olması fərdlərin yeni dini hərəkatlara yönəlməsinə səbəb olmuşdur. Bu baxımdan, XX əsrin ikinci yarısını dini oyanış dövrü, yeni dini hərəkatları isə dini duyğuların yeni ifadə formaları olaraq adlandırmaq mümkündür. Yeni dini hərəkatların adlarında “yeni” və “din” kəlməsinin istifadə olunması onların məqsədlərini, “hərəkat” kəlməsi isə bir cərəyan və dinamizmi göstərən mövcud vəziyyətə müxalif düşüncənin və qarşıçıxmanın ifadəsidir. Dünyəviləşmənin daha çox mövcud olduğu Qərb dünyası, bu hərəkatların fəaliyyətləri üçün münasib mühit olmuşdur. Artıq Qərbdə çox güclü bir

kilsə yerinə, yüzlərlə kiçik kilsələr, kiçik dini qruplar yaranmışdır. Bu vəziyyət modern həyat tərzinin təsiri ilə getdikcə yalnızlaşan fərdlərin həyatında yaranmış mənəvi boşluğu doldurmaq cəhdidir. Yeni dini hərəkatlara maraq və meyillik dinin hər zaman insanın mənəvi ehtiyacı olduğunun bir göstəricisidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Qənbərov Asəf. Din sosiologiyası. Bakı: Tuna Printing, Publishing, Paskaging, 2018.
2. Güneş Abdurrahman. Toplumsal bir protesto: Yeni Dini Həməketlər. Elazığ: Sosial Bilimler Dergisi, 2023.
3. Cengiz Kanık. Batıda Ortaya Çıkan Yeni Dini Həməketlərə Genel Bir Bakış. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 2017.
4. Turan Süleyman, Uzun Sema Nur. Yeni Dini Həməketlərin Tarafdar Kazanma Yöntemleri. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2018.
5. Turan Süleyman, Battal Emine. Yeni Dini Həməketlərinin Aile Yapıları Üzerindeki Etkileri. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014.
6. Turan Süleyman, Battal Emine. Yeni Dini Həməketlər Ansiklopedisi. İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık Medya Reklam Organizasyon Matbaacılık LTD Şti., 2020.